

AI ĐÃ ĐẶT TÊN CHO DÒNG SÔNG ?

(Trích)

(2 tiết)

HOÀNG PHỦ NGỌC TƯỜNG

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

– Cảm nhận được vẻ đẹp, chất thơ của cảnh sắc thiên nhiên xứ Huế, đặc biệt là sông Hương ; thấy được bề dày lịch sử, bề dày văn hoá của Huế và những nét duyên dáng riêng của tâm hồn con người vùng đất cố đô này.

– Hiểu được những đặc sắc nghệ thuật của bài kí và phong cách nghệ thuật của kí Hoàng Phủ Ngọc Tường.

II – NHỮNG ĐIỂM CẦN LƯU Ý

1. Về nội dung

Bài kí ca ngợi dòng sông Hương và rộng hơn là vùng đất cố đô Huế đẹp và thơ mộng, ca ngợi lịch sử vẻ vang của Huế, ca ngợi văn hoá và tâm hồn người Huế. Tác giả coi sông Hương là biểu tượng của tất cả những gì là vẻ đẹp của cảnh và người đất đế đô này.

Với một tâm hồn nghệ sĩ tinh tế, một vốn văn hoá phong phú về Huế và trước hết, với một tình cảm vô cùng thiết tha đối với Huế, tác giả đã huy động triệt để mọi tiềm năng văn hoá cùng với vốn ngôn từ giàu có của mình để phát hiện, diễn tả vẻ đẹp và chất thơ của Huế thể hiện tập trung ở dòng sông Hương như một biểu tượng của Huế.

Những phát hiện của tác giả về vẻ đẹp của Huế có thể phân làm bốn loại :

a) Vẻ đẹp được phát hiện ở cảnh sắc thiên nhiên

Có vẻ đẹp "phóng khoáng và man dại", "rầm rộ", "mãnh liệt" – "một bản trường ca của rừng già" khi nó đi qua giữa lòng Trường Sơn ; có vẻ đẹp "dịu dàng và trí tuệ" khi trở thành "người mẹ phù sa" của một vùng văn hoá đất đế đô ; có vẻ đẹp biến ảo như phản quang nhiều màu sắc của nền trời tây nam thành phố "sớm xanh, trưa vàng, chiều tím" ; có vẻ đẹp "trầm mặc" khi lặng lẽ

chảy dưới chân những rừng thông u tịch với những lăng mộ âm u mà kiêu hãnh của các vua chúa triều Nguyễn ; có vẻ đẹp mang màu sắc triết lí, cổ thi khi đi trong âm hưởng ngân nga của tiếng chuông chùa Thiên Mụ ; có vẻ đẹp "vui tươi" khi đi qua những bãi bờ xanh biếc vùng ngoại ô Kim Long ; có vẻ đẹp "mơ màng trong sương khói" khi nó rời xa dần thành phố để đi qua những nương dâu, lũy trúc và những hàng cau thôn Vĩ Dạ,...

b) Vẻ đẹp nhìn từ góc độ văn hoá

Tác giả gắn sông Hương với âm nhạc cổ điển của Huế : sông Hương, ấy là "một người tài nữ đánh đàn lúc đêm khuya" ; liên tưởng đến Nguyễn Du và *Truyện Kiều*. Nguyễn Du từng bao năm lênh đênh trên dòng sông này và có lẽ đã diễn tả điệu Tứ đại cảnh của Huế qua tiếng đàn của Kiều "Trong như tiếng hạc bay qua - Đục như nước suối mới sa nửa vời". Tác giả cho rằng có một dòng thi ca về sông Hương, một dòng thơ không lặp lại mình, ấy là "dòng sông trắng - lá cây xanh" trong thơ Tản Đà, là vẻ đẹp hùng tráng "như kiếm dựng trời xanh" trong thơ Cao Bá Quát, là nỗi quan hoài vạn cổ trong thơ Bà Huyện Thanh Quan, là sức mạnh phục sinh tâm hồn trong thơ Tố Hữu,...

c) Vẻ đẹp nhìn từ góc độ lịch sử

Sông Hương từng là dòng sông bảo vệ biên thùy Tổ quốc thời Đại Việt, từng soi bóng kinh thành Phú Xuân của Nguyễn Huệ, từng chứng kiến bao cuộc khởi nghĩa, rồi đến Cách mạng tháng Tám 1945...

d) Vẻ đẹp trong trí tưởng tượng sáng tạo đầy tài hoa của tác giả

Ông đã nhìn sông Hương như một cô gái Huế, từng có lúc là một cô gái Di-gan phóng khoáng và man dại, nhưng nói chung là một thiếu nữ tài hoa, dịu dàng mà sâu sắc, đa tình và kín đáo, lẳng lơ nhưng rất mực chung tình, khéo trang sức mà không loè loẹt phô phang, giống như những cô dâu Huế ngày xưa trong sắc áo điều lục. "Đấy cũng chính là màu của sương khói trên sông Hương, giống như tấm voan huyền ảo của tự nhiên, sau đó ẩn giấu khuôn mặt thực của dòng sông...".

Ai đã đặt tên cho dòng sông ? thực chất thuộc thể tùy bút. Đặc điểm của tùy bút là hết sức tự do, không tuân theo một quy phạm chặt chẽ nào. Và nhân vật trung tâm của tùy bút là chính *cái tôi* của tác giả. Sự hấp dẫn của tùy bút, xét đến cùng là sự hấp dẫn của *cái tôi* ấy. Qua bài kí *Ai đã đặt tên cho dòng sông ?* ta thấy nổi lên hình tượng *cái tôi* Hoàng Phủ Ngọc Tường – tài hoa, uyên bác,

giàu tình cảm và trí tưởng tượng lãng mạn, say mê cái đẹp của cảnh và người xứ Huế.

2. Về phương pháp

HS chuẩn bị đề cương trả lời các câu hỏi trong SGK, đến lớp trao đổi dưới sự hướng dẫn của GV. Khi hướng dẫn HS trao đổi, cần thấy nội dung và giá trị của bài tùy bút trong hai phần : 1. Khám phá vẻ đẹp phong phú, nhiều mặt của sông Hương ; 2. Thể hiện một *cái tôi* uyên bác, tài hoa, một hồn thơ thật sự trong văn xuôi.

HS phải nắm được những tri thức đó mới có thể xem là đã đọc - hiểu bài tùy bút.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phân mở đầu

Cho HS đọc đoạn trích, sau đó GV đặt câu hỏi về nội dung (hay chủ đề) của tác phẩm. Từ đó dẫn đến *Câu hỏi 1*.

2. Phần nội dung chính

Câu hỏi 1

Câu này nhằm khai thác vẻ đẹp thiên nhiên của sông Hương dưới ngòi bút của Hoàng Phủ Ngọc Tường. Cần hướng dẫn HS nhận ra được những phát hiện tinh tế của tác giả về những vẻ đẹp khác nhau của sông Hương và cách diễn đạt tài hoa của ông.

Câu hỏi 2

Câu này nhằm đánh giá nghệ thuật nhân cách hoá của tác giả đối với dòng sông Hương. GV cần gợi ý HS chỉ ra những chi tiết, những hình ảnh cụ thể mà trí tưởng tượng của tác giả đã sáng tạo ra được. Sông Hương được hình dung như một cô gái Huế với vẻ đẹp riêng, với những nét tính cách, những nét tâm hồn riêng và cái duyên riêng (tình tứ mà kín đáo).

Câu hỏi 3

Câu này nhằm khai thác vẻ đẹp của sông Hương và thành phố Huế qua đoạn trích, về những đóng góp của sông Hương đối với lịch sử đấu tranh bảo vệ Tổ quốc, giải phóng dân tộc và đối với di sản văn học nghệ thuật của đất nước, đặc biệt là của Huế.

Câu hỏi 4

Câu này nói về những liên tưởng của tác giả từ sông Hương đến *Truyện Kiều*. Nguyễn Du đã từng có thời gian làm quan ở Huế, vì thế Hoàng Phủ Ngọc Tường có căn cứ để suy đoán Nguyễn Du đã từng nhiều đêm dạo thuyền trên sông Hương, ngắm "phiến trăng sầu" trên bầu trời Huế và nghe nhạc cổ điển trên sông nước Huế.

Tuy nhiên, từ sông Hương đến *Truyện Kiều* và nàng Kiều, sự liên tưởng của tác giả chủ yếu là dựa vào những nét tương đồng giữa cảnh sắc thiên nhiên trong thơ Nguyễn Du và tính cách nàng Kiều với cảnh và người nơi sông Hương núi Ngự. GV cần hướng dẫn HS chỉ ra những nét tương đồng ấy mà tác giả đoạn trích đã phát hiện.

Câu hỏi 5

"Nhận xét gì về đặc sắc của những cách ví von, so sánh [...]" có nghĩa là phải chỉ ra được, đồng thời phải phân tích, đánh giá được cái tài của tác giả khi đưa ra những cách ví von, so sánh đó.

Câu hỏi này đòi hỏi GV phải khơi gợi được trí tưởng tượng của HS và phần nào kinh nghiệm của bản thân họ khi quan sát cảnh vật thiên nhiên và cách biểu hiện tình cảm của con người.

Chiếc cầu trắng nhìn từ xa mà ví với vành trăng non thì thật tuyệt vời. Có màu sắc chiếc cầu, có ánh sáng bầu trời, có nét dịu dàng duyên dáng của cô gái Huế. Có một cái gì bừng sáng nhưng không chói gắt ở chân trời xa, thể hiện một niềm vui mà không ồn ào.

So sánh "[...] như một tiếng "vâng" không nói ra của tình yêu" biểu hiện sự thuận tình mà không nói ra vì e lệ. Thực ra tình yêu có cách nói riêng, có tiếng "vâng" riêng của nó, chẳng hạn một cách chớp mắt, một cách cúi đầu như thế nào đó. Đây là một cách diễn đạt tinh tế của tác giả về cái vẻ tình tứ mà kín đáo của những cô gái Huế.

"Sử thi viết giữa màu cỏ lá xanh biếc" – sử thi là chiến công, là cái hùng thường đi với màu đỏ. Nhưng sông Hương là "sử thi viết giữa màu cỏ lá xanh biếc" – sử thi mà trữ tình, hùng ca mà cũng là bản tình ca dịu dàng tươi mát, đó là nét độc đáo của Huế.

Câu hỏi 6

Tất cả những phát hiện về vẻ đẹp của sông Hương xét đến cùng bắt nguồn từ tình cảm thiết tha đến say đắm của tác giả đối với cảnh và người xứ Huế.

Còn lối viết kí của tác giả thì có những đặc trưng nổi trội : phóng túng, tài hoa, giàu thông tin văn hoá, lịch sử và giàu chất thơ trữ tình lãng mạn.

3. Phân củng cố

Cảm nhận và hiểu được vẻ đẹp của Huế, của tâm hồn người Huế qua sự quan sát sắc sảo, tinh tế và những cảm nghĩ của Hoàng Phủ Ngọc Tường về dòng sông Hương. Nhận thức được đặc điểm của *cái tôi* Hoàng Phủ Ngọc Tường và những nét cơ bản của phong cách nghệ thuật của ông qua đoạn trích.

IV – HƯỚNG DẪN THỰC HIỆN BÀI TẬP NÂNG CAO

– Lưu ý tính chất tùy bút của tác phẩm *Ai đã đặt tên cho dòng sông ?*, Nguyễn Tuân gọi tùy bút là lối văn "độc tấu" nghĩa là nhân vật chính là *cái tôi* của người viết.

– Sự hấp dẫn của tùy bút xét đến cùng là sự hấp dẫn của *cái tôi* ấy : *cái tôi* ấy thông minh, sắc sảo thế nào, vốn văn hoá ra sao, có tài hoa và độc đáo không, tư tưởng, tâm hồn thế nào, chữ nghĩa ra sao, lối trần thuật có duyên không ?,...

GV gợi ý HS trả lời những câu hỏi trên.

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

Trần Đình Sử, *Ai đã đặt tên cho dòng sông ? – bút kí sử thi của Hoàng Phủ Ngọc Tường*, trong sách *Lí luận và phê bình văn học*, NXB Giáo dục, 2000.